

Petánovics Katalin

„AKI MEGÉLT AZ IMÁDSÁGBÓL”

Így búcsúztatta papja 1973-ban Nagy Ádám ferencvárvölgyi előimádkozót, aki 86 éves korában halt meg.

Középmagas, köpcös ember volt. Arca mindig derűs, szeme huncutkásan csillogott, mert folyton tréfálkozott. Soha senki mellett szó nélkül el nem ment. Mindenkit nevén szólított, megtoldva egy bizalmasabb, bensőségesebb hangulatot kölcsönző -m betűvel: Ilonám, Jánosom.

Ha a faluban bárhol társasmunkára összegyűlnek akár a nők, akár a férfiak, az biztos, hogy fél órán belül előkerül a neve.¹ Azt mondják róla, hogy mindig helyén volt az esze, a legképtelenebb helyzetekből is kivágta magát.

Szegény családból származott. Volt ugyan kevéske földje, szőlleje, meg egy kis háza, de megélni ebből nem lehetett. Mint ahogy tanult mesterségéből, a suszterségből sem, mert a század első felében kevés cipőt szaggattak a falusiak, azt is többnyire maguk foltozták, javították.

Summásnak nem akart menni – mert a feleségét, gyerekeit igen megkímélte – ezért inkább postásnak állt.²

A mai Várvölgytől 7 km-re eső Zalaszántóról hordta a postát. Eleinte a fején, hátán, később vett két „kenyérkereső” szamarat meg egy kordét, és azokkal tette meg az utat. A környező községekben mindenki ismerte. A két falu közti utat végig énekelte szenténekekkel.³

Hatalmas, erős hangja már messziről jelezte, hogy közeledik. Különösen háború idején várták türelmetlenül, hiszen mindenkinek volt hozzátartozója a fronton. Mint mondják, bizony nem átallott a nagy reménykedésből egy kis hasznot húzni. Amint végigment a falun, és megkérdezték: Ferenc bácsi, van-e levelem? Mindenkinek azt válaszolta akkurátusan, erő-

¹ BÁLINT é. n. 5. Megemlíti, hogy „amikor a népi vallásosság kérdéseivel behatóbban kezdem foglalkozni, mind sűrűbben találkoztam Orosz István nevével. Szülőfalujában, Jászladányon... még mindenkinek kegyeletes emlékezetében él.” – Nagy Ádám Ferenc nevével ugyanez a helyzet. Bárhol gyűjtök a faluban, kis idő múlva szóba hozzák. Kiss László plébános úr elmondta, hogy tavasszal a templomfelújítási munkák közben állandóan felemlegették a férfiak a tetteit.

² A házimunkák egy részét magára vállalta: megetette az állatokat, megtömte a libákat. Felesége a közvetlen udvarszomszédok szerint 8 órakor kelt fel, ami faluban szokatlan dolog.

³ Szi Márton Jánosné (sz. 1940) arra emlékszik, hogy a faluhoz közeledve ezt szokta énekelni: *Hol vagy én szerelmes Jézus Krisztusom...* Hozsanna! Bp. 1974. 146. sz. ének

sen hangsúlyozva az l-et: Majd holnap! Közben féltette a levelet, s másnap – amint megjósolta – hozta. A hála hol egy pohár bor, hol sült tészta, vagy pár fillér formájában jelentkezett. Nem is volt rossz kereset, és úgy vélte, hogy nem ártott senkinek, sőt mindenki jól járt.

Postásként ismerte a falu apraját-nagyját, és természetesen mindenről tudott. Ezért, ha pletykálgodott – hiszen a hírek továbbítása postás feladat – közben kezével folyvást ütögette a száját, ezzel jelezve, hogy helytelen dolgot művel, és mintegy rögtön bünteti is magát érte.

Igen jó evő-ivó hírében állt – soha semmit nem utasított vissza. A hozzá fűződő eseményeket humoros történetek sora őrzi.⁴

Szegénysége miatt rendkívül takarékos volt. Foglalkozásából adódóan naponta végigjárta a falut, s lehajolt minden elhullott libatollért. Mivel rengeteg libát tartottak a faluban, évente összegyűjtött 1-1 kisebb dunnára vagy 1-2 nagyobb párnára való tollat.

Elelmisségére, vagy inkább furfangosságára álljon itt még egy eset: „Eccer is ment az utcán, aztán ott kólabólát egy pici csibe. Bevitte a legközelebbi házhó, aszongya: Aaa, te rózsám Annusom (mer így beszét), látam lányom tennap, hogy vannak pici csibéid. Nédd, erre kólabólát ez a csibe, behozom, csak legyen a tejeid között. Hát odatette. Jó van. Hát nyőtt a csibe, nyőtt, gyütt az ősz. Aszongya neki: Hallod-e te lányom, Annusom, hallod-e együttem a csibémér, amit hoztam!” Az elképedt asszony meglepetésében szó nélkül odaadta neki.⁵ A mezőn jártában, keltében hol ezt, hol azt szedett a kötényébe. Egy alkalommal, „a sz. Ferkó bácsinak tépte a lucernáját, aki éppen arra ment és rászót: Micsinyász Fercsi? – Aaa, kedves Ferenc bácsi (válaszóta vissza) az okos a bolondon élősködik! Asztá el-ütötte vicce. Soha nem gyütt zavarba. Soha!”⁶

Ennek ellenére senki nem haragudott rá. Sőt! Rendes embernek tartották, akit az Isten külön tehetséggel áldott meg, s mintegy kiválasztotta, hogy szép hangjával, a maga költötte imáival őt szolgálja, s vezesse a falu népét is.

A bevezető sorok után kicsit váratlan a falusiak véleménye. De azért kezdtem bemutatását a humoros oldaláról, mert azt akartam érzékeltetni, hogy ő olyan előimádkozó, halottvirrasztó, búcsúvezető, hagyományőrző és hagyományteremtő ember volt, aki szemét ugyan az égre vetette, de azért nem felejtett el a lába alá sem nézni.⁷ Megtalálta a test és a lélek egyen-

⁴ Egy példa a sok közül: Egy falubeli behívta a pincéjébe, hogy megkínálja borral. Magának 2 decis pohara volt, a vendég elé 1 deciset tett. Erre Nagy Ádám Ferenc a tarisznyájából elővette a saját 2 decis poharát és azt mondta: „Aaa, te Jánosom, ládd-e, kitettem a magamét, hogy ne köjjön annyit tőtögetned!”

⁵ Adatközlő: Jakócs Imréné, sz.: 1935.

⁶ Adatközlő: Tóth János sz.: 1926. – Mindig kékfestő kötény volt előtte. Óó Ferencné (sz.: 1923) esküvőjén ő volt a násznagy, s állítása szerint akkor is kötény volt előtte.

súlyát mind az anyagiakban, mind a szellemiekben. Gyönyörűen énekelt az Istennek, s az embereknek. Mert számontartott minden ünnepet és csaknem minden névnapot. Dicsérve lépett a házba, s énekkel köszöntötte az ünnepeltet. Nem tért haza sem üres gyomorral, sem üres kézzel. Ha kellett táncolt, bohóckodott, evett, ivott – mégis megtartott egy bizonyos mértéket. Olyannyira, hogy egyik beszélgetőtársam azt mondta: „Gyerekkoromban úgy gondoltam, hogy én is szeretek imádkozni, énekezni, és majd én is olyan leszek mind a Nagy Ádám Ferenc.”

Fiatal kora óta szívesen énekelt, imádkozott a templomban, temetésekben, virrasztókban. A virrasztást megfizették neki. Meghívásakor rögtön tisztázták, hogy kis- vagy nagy virrasztót akarnak-e. A kisvirrasztó 2 vagy 3 rózsafüzérből, a Mindenszentek litániájából és énekből állt. A nagyvirrasztónál több rózsafüzér, ima, ének és litánia ismétlődött. Közben pihe-nésképpen többször evett és ivott az előre odakészített tésztákból, borból, a többieket viszont csak a virrasztás végén kínálták meg. Sokszor csak éjfélkor mentek haza, mert tisztességgel megszolgálták a keresetét. Nem volt szabott tarifája, de senki sem maradt adósa.⁸ Kis csuhéból készült cekkerét mindig magával vitte, abban voltak az imádságos és énekes könyvei. A virrasztás végén ezt a szatyrot megpakolták neki enni és innivalóval, mert szóvá is tette gyerekeire, később unokáira való hivatkozással.⁹

Temetéskor a pap érkezéséig mondta a rózsafüzért, majd távoztakor befejezte. A szokás ma is él.

Mindenki számára felejthetetlen élmény maradt, aki csak ismerte őt, hogy a temetés után a pap és a kántor elvonulásakor nagy erővel rákezdte ezt az éneket:

Világ büszke fia, jer a temetőbe
Borujj elhuntnak sirhantya tövébe.
Voltak de nincsenek, elmúltak az Urba(n),
Itt békén nyugosznak mollepte sirokba(n).¹⁰

⁷ BÁLINT é. n. 15. A hasonló típusú sokoldalú falusi hagyományőrző „szertartásmesterekéről” írja, hogy „ez a személyiség meg tudja adni Istennek, ami az Istené, és az embernek, ami az emberé!”

⁸ Mesélik, hogyha virrasztáskor megkérdezték tőle, hogy mennyivel tartoznak, vagy mennyit fizessenek, azt válaszolta: „van aki ötvenet ad, van aki százat, de olyan is van, aki kétszázat.” Ezek után nem nagyon mertek keveset adni.

⁹ Egyébként szokásban volt, hogy a nagyszülők unokáiknak vittek haza a zsebükbe 1-2 süteményt vagy szelet kalácsot. De gyakran maguk a gyerekek is elmentek a virrasztókba, és megtanulták az imádságot, énekeket. A mai előimádkozók (Erdélyi Istvánné sz.: 1912. és Szi Márton Jánosné sz.: 1940) is sok imát, éneket, különféle rózsafüzéreket (pl. Jézus sebeiről vagy a kilenc angyali karról valót) még tőle tanulták, és úgy virrasztanak, mint Nagy Ádám Ferenc. Csak ők pénzt nem fogadtak el.

¹⁰ Az ének eredetét nem ismerem, talán egy kántori búcsúztató volt. A 4. sort úgyis szokták énekelni: „Egyforma a földbe(n) király és a kopás.” A sorokat variálják, és csak erre az egy versszakra emlékeznek.

Hangja az alsózsidi temetőből áthallatszott a felsőzsidi temetőig, pedig légvonalban vagy egy kilométer távolságban vannak egymástól.

Mesélik róla, hogyha vidéken vett részt temetésen, ott is elénekelt. Megcsodálták hangját, és előfordult, hogy meghívták a torra is.

Az ő személyéhez kötik azt a máig meglévő gyakorlatot, hogy mise és litánia előtt fél órával az előimádkozó és az asszonyok elmennek a templomba, és ott együtt fohászkoznak különféle szándékokért.

Nagy Ádám Ferenc azonban ingyért nem imádkozott. Az asszonyok odasúgták neki, hogy milyen szándéokra kérik az imát, és akkor hangosan azt mondta: Édes mindnyájan, imádkozzunk egy beteg édesanyáért, vagy jó kiadós esőért, vagy szépidőért, stb. Aztán mise után megkínálták, esetleg pénzt adtak neki.

Nemcsak imádkozott, hanem ügyelt a jelenlévők magaviseletére is. Ha valaki elbóbiskolt a padban, rögtön odaszólt: Ébredj! Imádkozz! Nem aludni jöttünk a templomba.¹¹

A Mindenszentek különösen nagy napja volt a neves előimádkozónak. Már ebéd után beült a temetőkápolnába. Maga mellé terítette a zsebkenőjét, mindenki abba tette az imádságért szánt pénzt. Szólni sem kellett semmit. Nagy Ádám mindenki halottjának a nevét is, számát is tudta. A szeme sarkából odapillantott, hogy ki mennyit adott, aszerint mondott több vagy kevesebb imát. Hangosan közölte, hogy imádkozzunk meghalt Margitért, Istvánért, vagy meghalt szülőkért, és minden Üdvözlégybe beszötte, hogy: „Részesítsd szolgádat szent színednek látásába!” Egész estig imádkozott. Azt beszélik róla, hogy Mindenszentekkor biztosan összeszedett egy tehén árát. Ha van is benne némi túlzás, az kétségtelen, hogy minden család áldozott pénzt a halottjáért, legalább ezen a napon. A bírálókat élet enyhítő rögtön hozzátették, hogy Isten koporsóját sem őrizték ingyen.¹²

Igen meghatódva és nagy szeretettel emlegették a nagyheti szent napok eseményeit. Ezeken a napokon – Nagycsütörtöktől kezdve – csak délig dolgoztak.¹³ A Nagycsütörtök esti szentmise után sokan, de főként a nők, még a templomban maradtak, s Nagy Ádám Ferenc vezetésével mondták

¹¹ Sokan elmondták, hogy a közeli kőbányában egy falubeli fiatalember meghalt. A bánya vezetői is eljöttek a temetésre, és a pap távoztakor rá akartak gyújtani. Nagy Ádám Ferenc rájuk nézet és elkezdte az éneket. Mindkét vezető visszatette zsebébe a cigarettát.

¹² BÁLINT é. n. 11. írja Orosz Istvánról, aki csakugyan szentember volt, hogy „az anyagiak megbecsülése annyira beléidegződött, hogy olykor gyanútlanul hajlandó kisebb-nagyobb megtévesztésekre is, ha érdekei parancsolják.” Nem csodálkozhatunk Nagy Ádám Ferenc anyagiasságán, aki szegény volt, 3 gyermeket nevelt, nem vetett meg semmi földi jót és úgy érezte, hogy megszolgált érte.

¹³ A férfiak fát vágtak, behordták, előkészítették a szecsát, takarmányt. Nagy ünnepeken – karácsony, húsvét, pünkösöd stb. – még a trágyát sem vitték ki az istállóból, csak az ünnep másnapján. Semmi zaj, semmi munka nem zavarhatta meg az ünnep békéjét.

a rózsafüzérek, imákat, énekeket egészen éjfélig. Ezt a szokást napjainkban is gyakorolják. Nagypénteken – ha a plébános nem ért rá – szintén Nagy Ádám Ferenc végezte el a keresztutat a hívekkel. Nagyszombaton is követte a szertartást, és az imakönyvből betűhíven olvasta a latin szöveget, amelyet az asszonyok ugyanúgy mondtak utána. Ezzel igen nagy derűt keltek a kórusban éneklő fiatalok között, akiknek a kántor helyes kiejtést megtanította.

Legszebb emlékük azonban a Húsvét hajnali Jézus kereséshez kapcsolódik, amelyet annak emlékére végeztek, hogy a szent asszonyok Húsvét hajnalon igyekeztek Jézus sírjához.¹⁴ Ez olyan lelki-érzelmi többletet adott a számukra – öregeknek, gyerekeknek és meglett férfiaknak egyaránt –, amelyre ma is sokan könnyes szemmel emlékeznek, mert Nagy Ádám Ferenczel ez a szép szokás is sírbaszállt.

Hajnali 3 órakor kezdte az utcát járni, bekopogott az ablakon: Ilonám! Mariskám! Gyertek! – szólt be itt is, ott is a ház asszonyának, s a hívó szóra felkelt legtöbb helyen az egész család, s együtt indultak a templomba. Szi Márton Jánosné így emlékszik vissza: „Örömmel mentünk. Csodálatosan süttött a hold.

Édesapám is megemlegette holta napjáig, hogy olyan csodálatos húsvétjai nem voltak soha, mint akkoriban. Hajnalban elment az egész család, beültünk a templomba. 40 Miatyánkot, 40 Üdvözlégyet mondott reggelig, meg szép imádságokat, énekeket. Utána kimentünk a templomtéri kereszt-höz, – ez már 6 óra tájban lehetett – s ott Ferenc bácsi elkezdte: *Feltámadt dicsőségesen Istennek szent Fia...*¹⁵ és mindenki mondta vele együtt. Olyan szépen, erősen énekelt, hogy a hangja szinte az egész falut ébresztette. Még ma is emlékszem rá, hogy a bajsza deres volt a hidegtől.”

A gazdagabb asszonyoknak sok szép nagykendője volt. Tóth Miklósné nagyanyja egyik legszebb berliner kendőjét csak a húsvéti Jézus kereséskor tette a nyakába.

¹⁴ BÁLINT 1989. 279. és 282. Országszerte föllelhető a hagyomány. – Több zalai falut is felsorol. – Keszthely környékén több faluban ismert szokás volt a húsvét hajnali Jézus keresés, de többségükben a temetőkeresztnél imádkoztak. A szokás a II. világháború utáni években megszűnt. Várvolgyön Nagy Ádám Ferenc tartotta életben a szép hagyományt.

¹⁵ Föltámadt dicsőségesen Istennek szent Fia
Vígad már örvendetesen világ Megváltója.
Elmúltak minden kínjai,
Nincsenek semmi fájdalmai,
Dicső feltámadásával. Alleluja. Alleluja.
Nagy öröm már környékezi Jézusnak szent Szívét.
Kimondhatatlan nagy vígság vidámítja lelkét.
Hogy fáradtságát letette, váltságunkat bevégezte
Dicső feltámadásával. Alleluja. Alleluja.

Mindezek mellett minden búcsút ő vezetett. Ismét elsősorban a sümegi Fájdalmas Segítő Szűzanyához, a Betegek Orvosához mentek szeptember 8-án.¹⁶ Zászlókkal, búcsúi koronával,¹⁷ búcsús kereszttel, és a vállon hordozható Máriával. Minden, – ez alkalommal fehérre meszelt – útszéli kereszt, szobor vagy képesfa előtt meghajtották a keresztet, a zászlókat. Egész úton imádkoztak, énekeltek. Jellegzetes és hagyományos módon énekelt Nagy Ádám Ferenc. Először elénekelt a versszak első felét, a többiek elismételték. Aztán a másik felét, végül együtt az egész versszakot. Közben fejében és kezével segítette magát és a többieket, a ritmus szerint bólogtatt, és le-föl emelgette a kezét. Ezt nemcsak búcsúkor csinálta így, hanem a temetőben és a templomban is.¹⁸

Ha valaki hamisan énekelt, mellé állt, úgy segítette a helyes dallam átvételére.

Mivel a búcsújárás hasonlóan történt, mint azt már sokszor leírták, nem részletezem. Csupán azt emelem ki, hogy a menetben igen nagy rendet tartott, és ahol a várvölgyiek megjelentek, szinte kiemelt fogadtatásban részesültek.¹⁹ Nagy Ádám Ferencet jól ismerték a ferences barátok, sokszor meghívták ebédre, és a nagy körmenetben előkelő helyet biztosítottak számukra: az Oltáriszentség után az első vagy a második helyen haladhattak. Szállást is ő szerzett külön a férfiak, külön a nők részére. A lányokra fokozott gonddal ügyelt.

¹⁶ BARNA 1990. 145-147, 246. Nyugat-Dunántúlon van a legtöbb a búcsújáróhely, köztük számos középkori és barokk-kori kegyhely. Ennek oka többek között az, hogy a nép jórészt katolikus maradt, és a nagy barokk szellemi központok kisugárzó hatása máig rányomja bélyegét a nyugat-magyarországi területek vallásosságára.

¹⁷ A szent koronához hasonló viaszvirágokból készített korona, hosszú szalagokkal. A koronát, a hosszú szalagokat kislányok vitték a körmenetben.

¹⁸ Ez az éneklési mód eléggé elterjedt, hiszen a hallásból való tanulás az ismétlések által rögződik. V.ö. BÁLINT Egy magyar szeptember c. műve 30. o. – Kuusinen is hasonló módon írja le a karjalaiak epikus énekmondását: „...két énekmondó – az előénekes és a kísérő – ... egymás kezét fogva s énekmondás közben lassan bólogatva az ének üteme szerint. Az előénekes minden versszakot egyedül kezdett meg, csak a versszak végén csatlakozott az énekhez a kísérő, aki aztán egyedül énekelt az egész versszak ismétlését.” (Kalevala. 1962.) 590.

¹⁹ Az adatközlők szerint Sümeg határában összerendezte a proceciót. Aki kilógott a sorból „azt megmarkóta, fejbevágta jól, megigazgatta, hogy szép, formás legyen a menet. A városvegin elkezdte: *Angyaloknak királynéja, tiszta szűz...* (Hózsanna! 287. sz.) vagy:

Lelkemenk hű vágya, szeretni Téged
Örömben(n) bánatban(n) szolgálni Néked.
Te édesanyám vagy, és én gyermeked
Életben, halálban érted epedek.
Ó bárcsak lehetne többezer szívem
Mely érted égne mind lángolón s híven
De háyszor ez egy is megdobban, anyám
Annyiszor szálljon fel hozzád hű imám.
Amikor a templomhó értünk, elkezdte: Márijához, a
drága Szűzanyánkhoz tisztelettel járulunk...”

A sümegi búcsún a búcsúvezetők között is különleges tiszteletnek örvendett szép énekei, imádságai, jó szervezőkészsége miatt. Erre büszkék is voltak a várvölgyiek. Azt állítják az idősebbek, hogy a búcsún a másoktól hallott szép énekeket Nagy Ádám Ferenc leírta, megtanulta, mert „nagyon sok gyönyörű éneket meg imádságot tudott.²⁰Nemigen könnyezett”, azaz nem könyvből imádkozott, hanem maga formálta a lelkéből jövő szép gondolatokat imádsággá. Vagy a könyvből tanult fohászokat alakította át hangulata szerint. Mindenesetre sok olyan imát mondott, amelyet sohasem hallottak azelőtt, és nem is tudják ma sem. Búcsúra menet is, jövet is megvolt a megszokott pihenőhelyük. Ilyenkor Nagy Ádám Ferenc leterítette a földre a zsebkendőjét, s pénzt gyűjtött szentmisére, amelyet a barátoknál befizetett a búcsúsokért. Hazafelé már senkinek sem volt pénze, csak fillérek. Ha nem jött össze a mise ára, megfogta a zsebkendő két sarkát, aztán elröpítette a filléreket szanaszéjjel.

Előimádkozó szerepén túl köszöntött újévet, névnapokat, s egyéb ünnepeket. Végigjárta a faluban, s a szomszéd községben mindazon házakat, akikkel jóban volt, vagy akik jobb módúak voltak.

Belépett a házba, dicsért, és azt mondta: Ilonám, Jánosom stb. gyüvök köszönteni. És rögvest el is kezdte. A nőknek így:

Szent (Ilona) ki fönt az égbe
Angyali sereg közt lakol,
Vigyázzon rád szemed sugára,
Mind pásztor a csendes nyájra.
Hogyha halálunk int nekünk,
Ó szent (Ilona), ó légy velünk.²¹

A férfiaknak – a megfelelő nevet beleszőve – ezt énekelte.

Tündöklük hajnala Szent János napjára
Az égen pirosló sugára szárnyára.
Hozzád is eljöttem fére világára
Szívem is örvendett boldog órájára.
Az ő közeléből soha ki ne vesse
Szájatok el récék néki ablakára

²⁰ Ez általános gyakorlat. Az 1992-es Kármelhegyi Boldogasszony keszthelyi búcsúján este későn a templom előtti lépcsőkön ülve, a különböző helyekről érkezett 2-3 fős kis csoportok elővették írott szövegeiket, s azt énekelgették. Ki így tudta, ki úgy. Mindegyik elmondta a maga változatát.

²¹ Adatközlő: Szi Márton Jánosné, sz.: 1940.

Hozzatok zöld ágat az ő asztalára.
Hogyha pedig eljő életének vége,
Az égi korona szájjon a fejére.

Újévkor jókor reggel elkezdte a házalást:

Szilveszter pápát az Isten rendeli
Ki első szent királyunknak a koronát küldi.
Új esztendőben, új szívekkel,
Dicsérjük Jézust énekekkel.

A szövegekre már csak töredékesen emlékeznek, de arra igen, hogy amikor ahhoz a sorhoz ért, hogy Dicsérjük Jézust, – mindig letérdelt a földre.

Farsangban – valószínűleg húshagyó kedd estéjén – mondta a Kánai mennyegzős köszöntést. Egyik adatközlő – aki felnőve hasonlítani akart hozzá – külön megkérte, hogy tanítsa őt meg az énekre. Meg is tanította, ma is emlékszik rá. Csak táncolni nem tud úgy hozzá, ahogy azt Nagy Ádám Ferenc tette.²²

A köszöntésekért étellel, itallal kínálták, helyenként pénzt is adtak neki.

Mindezekon kívül gyakran megkérték, hogy legyen házasságszerző. E minőségében is elsőrangúan szerepelt. Nemcsak összehozta a párokat, ha-

²² A három köszöntőt Tóth János sz.: 1926. tanulta Nagy Ádám Ferenctől még gyermekkorában. A kánai mennyegző éneket szinte mindenütt ismerik az országban. Sokhelyütt húshagyó kedden énekelték, Göcsejben a lakodalmi asztalnál ezzel az énekkel foglalták el a vendégek a helyüket. A témával bőségesen foglalkozott MANGA 1946. 49-64. BÁLINT 1989. 165-172.

Az igaz Messiás már eljött
Sokféle csodákat köztünk tett,
Vizet borra változatta
Első csodáját mutatta
Kánán mennyegzőbe(n).

Jézust is elhívták vendégnek,
Jó bort ad a vendég elébe
Őt követik tanítványi,
Mind a tyúkot a fiai
Kánán mennyegzőbe(n).

János is ott vala a Jakabbal,
Épp az este értek a hajóval.
Úgy megjártatták szent Annát,
Hogy elrúgta a saruját.
Kánán mennyegzőbe(n).

Hites társaival vígan van,
Köszönti poharát Andrással,
Megsem törli a bajuszát,
Folyalá torkán, szakállán
Kánán mennyegzőbe(n).

Iskarirus hogy eztet láttya,
Hogy őtet senkisék kínálja,
Kapja kondért ráadásul,
Úrjézusnak háladásul
Kánán mennegezőbe(n).

Adja a jó Isten, hogy örüljünk,
Midőn lakodalmat hirdetünk,
Jó bor mellett duda nekün,
Keringős tánc ugrás nekün,
Istent mi dicsérjük.

nem meg is kérte a lányt a vőlegény számára. Lakodalmi hivogató is volt, meg a vőfélyköszöntőket sem tudta senki nála jobban előadni.²³ Egyszerű vendégként sem maradt tétlen. Szi Márton Jánosné elmesélte, hogy lakodalmán Nagy Ádám Ferenc ebéd közben behozott egy tükört meg egy seprűt. Odaállt az ifjú pár elé és azt mondta: Először nézzetek a tükörbe, nézzétek meg magatokat, utána másokat! – A söprűre meg azt: Először söpröjtek magatok előtt, és csak utána mások előtt!

Ilyen volt ő: „célszerű szegényember”, aki mindenhez értett, ezért nélkülözhetetlenné tette magát a falu számára. Mindenkihez volt egy vicces vagy kedves szava, nem sértett és nem sértődött meg. Volt benne valami az udvari bolondok és a vándordiakok kópéságából, merészségéből: minden helyzetből kivágta magát, mindenből tréfát űzött.

Egy kicsit költő volt – hiszen különösen szép imáinak nagy részét feltehetően maga rögtönözte – egy kicsit színész – gondoljunk csak az énekes táncos köszöntéseire, amelyet azóta sem tudott utánozni senki.

Nem voltak álmai, látomásai – legalábbis nem tudunk róla – nem gyógyított, csak imádkozott, énekelt, virrasztott, búcsút járt, s postás útját a két falu között végigénekelte.

Anyagiasságáért kicsit megszólták, de meg is értették. Kinevették apró ravaszságaiért, falánkságáért, mégis becsülték, szerették és szükségük volt rá.

Hallottam olyan véleményt is, hogy Nagy Ádám Ferenc biztosan üdvözült, mert annyit imádkozott, hogy amellettt eltörpültek emberi gyengeségei. Nem tudják, kitől örökölhette képességét, testvérei nem voltak különösebben vallásosak.

Alakja ma már fogalom. Az előimádkozók az ő példáját követik, az ő imáit imádkozzák – csak pénz nélkül. Még emlékeznek rá, mégis szinte már legendává vált. Eddig húsz történetet jegyeztem le róla, de ennél jóval több forog közszájon ma is, napi témaként.

Voltak a faluban kiemelkedően vallásos családok, akik minden hajnali, – minden ünnepi misén és litánián részt vettek, sőt a Szálláskereső Szent Család járást is buzgón végezték – hatásuk mégsem terjedt túl a család és a szűkebb szomszédság keretein.²⁴

Nagy Ádám Ferenc sem a Szt. Család járásban, sem a lourdesi ájtatóságban – így mondják – nem vett részt. Ezek 5-10 ház összeszokott kis közösségének csoportos imaalkalmi voltak, és azok ma is.²⁵ Ő ennél többre vállalkozott: az egész falut fogta össze, s teremtette meg számukra azt a lehetőséget, amelyben kiélhették lelki többlet igényüket. A közösség ereje

²³ A szegényebbek kevesebb gabonát adtak, de a módosak közül volt, aki 5 q búzát adott a sikeres házasságszerzésért.

²⁴ Pl. id. Tóth Miklós templomatya és egész családja.

²⁵ PETÁNOVICS 1991. 89.

megsokszorozta és megkönnyítette az egyén belső kitarulkozását, a szívéhez, lelkéhez közel álló énekek szárnyán szinte röptek az ég felé. Különösen fontos volt ez a latin szertartású misék idején. Sokan elmondták, hogy milyen szépek voltak Nagy Ádám Ferenc imádságai. Helyettük fogalmazta meg ékesszólóan gondjaikat, bánataikat, s megindította bennük a megkönnyebbülést, feloldódást adó könnyeket.

Általánosan ismert vélemény, hogy századunk ún. szentemberei valójában a hajdani licentiátusok utódai.²⁶

Nagy Ádám Ferenc valóban úgy működött, min egy kései licentiátus – annak hivatalos kötöttségei nélkül.²⁷

Fantáziája szabadon szárnyalhatott, imáit, paraliturgikus rózsafüzéreit, a néphagyományban gyökerező ájtatosságait senki sem kérte tőle számon, nem bírálta. A mindenkori plébánossal jó kapcsolatban volt, hiszen – mint korábban említettem – néha még a fájdalmas pénteki keresztút végzését is rábízták. Felmérték tevékenységének hasznosságát, és igaz, hogy egy kis lenézés is vegyült a vele kapcsolatos megnyilatkozásaikba, de ezzel inkább csak azt juttatták kifejezésre, hogy – ha nem is értenek mindenben egyet vele – pontosan tudják Nagy Ádám Ferenc értékeit és helyét a falu társadalmában és vallásos hagyományaiban.²⁸

Várvölgyön a török alatt valóban működött licentiátus, noha erről sem Juhász Kálmán nem tud, sem a Veszprémi Püspöki Levéltár anyagában eddig nem került elő bizonyíték. De Fekete Gergely plébános A zsidó plébánia története c. munkájában hivatkozik egy Pupos Márton nevű férfira, akit 1723-ban Kincsei Ferenc plébános egy vitás birtokügyben faggatott. Az idős férfi – aki vallomása szerint 60 évig egyházi volt – elmondta, hogy a kérdéses szántóföld, amelyet most a Garaiak birtokolnak, eredetileg a plébániához tartozott. Úgy került a jelenlegi tulajdonoshoz, hogy a falunak papja nem volt, hanem csak *licentiátusuk*, akiknek fogatuk nem lévén, megművelni nem tudták, s így eltékozták a földet.²⁹

Pfeiffer János adatai szerint az utolsó pap Szentgály Miklós, aki 1636-1646-ig fungált³⁰. A következő – Stojkovits Márton – szerinte csak 1720-ban jött a faluba. Pupos Márton egyházi azonban mást mond. Tanúvallomásából következtethetően a török kiűzése után jött pap a faluba P. Csonotos István plébános személyében, aki sokáig – kb. 30 évig – szolgálta a

²⁶ BÁLINT é. n. 26. – BÁRTH János: 1990. 362.

²⁷ JUHÁSZ 1921. 43. – BÁLINT Sándor: é. n. 26.

²⁸ Pl. Ambrus Jenő plébános úr a sekrestyésnek szokta mondani beharangszókor: Szójj ki ennek a Borzókknak (ez volt a család ragadványneve), ne kornyikájjon má! – L. a szentemberek hagyományörző szerepéről SZIGETI 1987. 178.

²⁹ FEKETE é.n. 16. Zsid. török általi elpusztítása 1640 körül lehetett. A vallomást még 5 zsidó lakos írta alá. (A falu nevét 1943-ban Várvölgyre változtatták.)

³⁰ PFEIFFER 1987. 979.

hitéletet, s közben valószínűleg rendbe hozta a ledőlten templomhajót, s talán a paplakot is felépítette.

Halála után 3 évig P. Stojkovits Márton, majd ugyancsak 3 évig P. Molnár János volt a plébános. Őket váltotta fel P. Kincsei Ferenc 1723-ban. Valószínűsítés – amelyet több falubéli aláírása is megerősít – hitelesnek fogadhatjuk el.

A török kiűzése után még sokáig éltek a licentiátusok, hiszen a megfogyatkozott papság nem tudta rögtön betölteni az üres plébániákat. Zsidó a szerencsés települések közé tartozott, kapott lelkipásztort, aki azonban nagy gondokkal küszködött, bizonyára nem vállalhatta el a hívek többlet lelki igényének a kielégítését. Ezt a hiányt pótolták azok a civilek, akik bizonyos licentiátusi feladatokat láttak el.

A papok – bár a faluban élnek – mégis egy magasabb kultúrát, más társadalmi helyzetet képviselnek. A pap mindig is a falusi ranglétra legfelső fokán állt. Tanácsait, oktatását meghallgatták a hívek, de hagyományait tovább éltek a mindig egymás nyomába lépő előimádkozók segítségével.

Most is van több előimádkozó (8-10 házból álló körzetet fognak össze), és van két jelentősebb előimádkozó, aki a templomi, a temetési, a virrasztási imákat végzi. Egyikük idős, a másik 52 éves. Az utóbbi megjegyezte, hogyha az idős meghal, ő lesz az első előimádkozó. Mert ez rang. Természetesen hit is, hiszen enélkül nem lehet, nem fogadnák el őket. De elsősorban rang, tudatos szerepvállalás, amely azonban nem igazi elhivatottság, nem eredendő belső késztetés. Hiányzik belőlük az a rátermettség, az a belső tűz, az a költői véna, amely Nagy Ádám Ferenc működését olyan felejthetetlenné tette. Ez több véleményből érezhető. És igazolja az is, hogy csak idősebb korban válnak előimádkozóvá.

Mіндеzt maguk az előimádkozók is tudják, akik követik a Nagy Ádám Ferenc féle mintát. Már amit tudnak. Mert a lakosság szerint Nagy Ádám Ferenc kívánságára legkedvesebb imakönyveit, kéziratot füzeteit eltemették vele. És nemcsak a könyvek szálltak vele sírba, hanem – Bálint Sándor szóhasználatával – az a régi vágású szertartásmester típus, aki élte és fenntartotta az azóta feledésbe merült szép szokásokat.

Bizonyára a temetést végző plébános is tudta ezt. Talán azért szötte beszédébe a címadó mondatot, amelyben benne van a tréfamesternek kijáró kis él, de az Istent és a közösséget szolgáló ember tisztelete is.

IRODALOM

BÁLINT Sándor:

é. n. Egy magyar szentember. Orosz István önéletrajza. Budapest

BÁLINT Sándor

1989 Karácsony, húsvét, pünkösd. 3. kiadás Budapest

BARNA Gábor

1990. Adatok az alsóőri magyarok búcsújárásához. (In: Vallásosság és népi kultúra a határainkon túl. Szerk.: Fejős Zoltán és Küllős Imola) Budapest, 246-256.

BARNA Gábor

1990 Búcsújáró és kegyhelyek Magyarországon. H. n.

BÁRTH János

1990 A katolikus magyarság vallásos életének néprajza (In: Magyar Néprajz VII. Szerk.: Hoppál Mihály) Budapest

FEKETE Gergely

É. n. A zsidó plébánia története (Historia Domus) Kézirat.

Hozsanna! Teljes kottás népénekeskönyv.

1974 A liturgikus reform alapján átdolgozott és bővített kiadás. Szerk.: Bárdos Lajos és Werner Alajos. Budapest

JUHÁSZ Kálmán

1921 A licentiatusi intézmény Magyarországon. Budapest

Kalevala

1962 2. kiadás. Ford.: Vikár Béla, utószó: Kuusinen, Ottó Budapest

PETÁNOVICS Katalin

1991 A vallásosság szerepe egy falusi közösségben. (In: Népi vallásosság a Kárpát-medencében I. Szerk.: S. Laczkovits Emőke) Veszprém, 84-93.

PFEIFFER János

1987 A veszprémi egyházmegye történeti névtára (1630-1950) püspökei, kanokjai, papjai. München.

SZIGETI Jenő

1987 Egy nazarénus szent ember: a bibliafordító Kalmár István. (In: Valási néprajz 3. Szerk.: Dankó Imre – Küllős Imola) Budapest 178-193.

WER DURCH GEBETE ÜBERLEBEN KONNTE

KATALIN PETÁNOVICS

So wurde Ferenc Nagy Ádám, der Vorbeter aus Várvölgy von seinem Pfarrer am Grabe verabschiedet. Das Artikel handelt sich über seine vielseitige Tätigkeit und farbenprächtiges Leben. Er war Briefträger vom bürgerlichen Beruf. Er leitete aber die Totenwache, die Beerdigung, das Beten und Singen vor der Messe. Er war gleichzeitig ein anerkannter Wallfahrtsführer, Vorbeter und Vorsänger. Er pflegte zahlreiche traditionelle Gebräuche (z. B. Suche nach Jesus am frühen Ostermorgen). Er fungierte auch als Ehevermittler, Hochzeitsbitter. Er war ein richtiger „Zeremoniemeister“ der Gemeinde.

